

Foton av Stornasarklippan berättar grisslornas historia

När Karlsöklubben bildades i slutet av 1800-talet var ett av målen att skydda de då i det närmaste utrotade sillgrisslorna. Vi har nu, genom att analysera över 100 gamla fotografier, kunnat rekonstruera populationen tillbaka till början av 1900-talet. Beståndet har sedan dess återhämtat sig på ett dramatiskt sätt – men vi har också kunnat spåra en hittills okänd nedgång!

De studier som vi påbörjade i slutet av 1990-talet med stöd av WWF (Världsnaturfonden), och som numera drivs från Stockholms Universitet, ger en i huvudsak positiv bild av sillgrisslebeståndets utveckling. Jämfört med andra kolonier i världen tycks sillgrisslorna på Stora Karlsö ha det ganska bra: ungproduktionen och vuxenöverlevnaden är relativt hög och antalet ökar för varje år. Detta ser vi inte minst på vår konstgjorda häckningshylla, som får fler par för varje år.

Vi har dock vetat mindre om långtidsutvecklingen i beståndet. Det finns några punktvisa räkningar och uppskattningar, men dessa har snarare pekat på ett stabilt bestånd, åtminstone över de senaste 30–40 åren. Inte minst ringmärkningen av ungar har tvärtom pekat på att beståndet har ökat

ganska kraftigt, någon som den totalräkning vi utförde år 2014 bekräftar. Den nu gällande totalsiffran är därför 14 000 par, och trenden är fortsatt ökande. Men mer därom senare.

Så väcktes idén

Idén till vårt senaste projekt föddes egentligen för ett antal år sedan i jaktpaviljongen i Hien. På en av väggarna där sitter ett stort, svartvitt fotografi föreställande den största sillgrisslehyllan vid Stornasar. Bilden är så pass skarp att man kan identifiera enskilda fåglar, och antalet är mindre än en tredjedel av de grisslor som häckar på denna hylla idag. Fotografiet var taget av Ragnar Nordström i början av 1940-talet. Han är bara en av många naturälskare som i dåtid och nutid gjort tillfälliga besök på ön – den regelbundna turisttrafiken har ju funnits ända

Den äldsta bilden i samlingen, tagen av läkaren och ornitologen Paul Rosenius 6 juni 1918. Tillgängliggjord för alla av Vänersborgs museum genom websidan www.digitaltmuseum.se

sedan 1920-talet. Rimligtvis borde det genom alla besökare i nutid och dåtid byggts upp en omfattande bildbank, som skulle säga något om sillgrisslornas utveckling över lång tid? Denna idé förde oss in på ett omfattande detektivarbete.

Vi har sökt bilder i gamla fotoalbum i biblioteket på Karlsö, genom annonser i olika tidningar (inklusive Karlsöbladet), upprop i Radio Gotland, arkivletande på Kungliga biblioteket och landsarkivet på Gotland, via regionala museer med mera. Vi har dessutom kontaktat personer som i historisk tid rapporterat observationer av sillgrisslor på Artportalen och frågat om de möjligen också tog några bilder vid besöket.

Responsen har varit mycket positiv! Bilderna har strömmat in via olika kanaler. Kriterierna har varit enkla; bilden ska föreställa fågelberget på Stora Karlsö och det ska vara känt vilket år bilden är tagen. Fram till dags dato har vi fått tag i bilder från 37 olika år mellan 1918 och 2005. Varje bild har sin unika historia. Här finns inte plats för att berätta alla, men i bildtexterna sammanfattar vi några av dem.

Sedan 2006 har vi själva genomfört en detaljerad fotodokumentation av Stornasarkolonin, vilket innebär att vi har ett detal-

jerat referensmaterial. Den hårbärgerar idag ungefär 15 procent av totalantalet sillgrisslor på ön. Det vi först gjorde var att dela upp Stornasar i 65 mindre delområden. Detta gjorde att vi kunde utnyttja bilder även från år då vi inte hade full fotografisk täckning. Vi satte oss sedan ner under ett antal långa pass och räknade systematiskt igenom antalet häckande par på hyllorna på alla tillgängliga fotografier.

Rekordmånga grisslor

Det stod ganska snart klart att antalet sillgrisslor som finns idag på Stora Karlsö är rekordhögt, sett över de senaste 100 åren. Detta är dock inte så oväntat, eftersom populationen var starkt nedpressad i början av 1900-talet på grund av oreglerad jakt och äggplockning. Det var ju just detta Karlsöklubben lyckades stävja – kanske skulle det i annat fall inte ha funnits några sillgrisslor alls i Östersjön idag. Vad som dock förvånade oss en del var att antalet sillgrisslor fortfarande ökar starkt år från år. Vi ser – baserat på bilderna – en ökning på omkring 5 procent per år för perioden 2006–2015. Detta är dock sannolikt en underskattning – de senaste åren har grisslorna dessutom börjat kolonisera stranden nedanför fågelberget, och detta täcks inte in i denna beräkning.

Vykort föreställande fågelkolonin vid Stornasar utgivet av Pressbyrån. Året är tyvärr okänt vilket gjort att vi inte kunnat använda bilden i vår analys. Om någon vet något om när bilden är tagen är vi väldigt intresserade! Baserat på personernas klädsel kan man tänka sig någon gång kring 1900-talets första decennier.

- Populationen verkar ha fördubblats den senaste tioårsperioden.

Minskning på 60-talet

Ett annat oväntat resultat var att sillgrisslorna tycks ha minskat från mitten av 1960-talet fram till mitten av 1980-talet. Denna nedgång har inte varit känd sedan tidigare och manar självklart till en djupare analys av möjliga orsaker. Perioden sammanfaller relativt väl med höga halter av miljögifter (framför allt PCB och DDT) som uppmättes i sillgrisslägg på Stora Karlsö. Det var också under denna period som Östersjö-

området havsörnar var illa ute. Det har inte tidigare varit känt att sillgrisslorna skulle ha påverkats negativt av de höga miljögiftshalterna, men här finns alltså tydliga tecken på att så varit fallet. Tidsserien indikerar att det tog omkring 40 år för sillgrisslorna att ta sig tillbaka till de populationsnivåer som gällde före nedgången på 1960-talet.

Det finns också andra faktorer som kan ha påverkat grisslepopulationen. Vi vet genom ringmärkningen att många sillgrisslor har mött en för tidig död genom att drunkna i fiskeredskap. Framför allt var det drivgarnsfisket efter lax som var problematiskt.

Den största häckningshyllan vid Stornasar, fotograferad av Gösta Håkansson 4 juni 1955. Gösta Håkansson var en gotländsk naturfotograf som bland annat var medgrundare till bildbyrån Naturfotograferna. Hans bilder mellan tidigt 1930- och sent 1970-tal finns bevarade på Gotlands Museum, tillsammans med omfattande dokumentation om motiv och datum vilket utgör en guldgruva för naturhistorieintresserade forskare.

Foto taget 16 juni 1975 av Lars-Erik Norbäck. Gruppen på bilden är ornitologer på fågelskådardresa på Gotland och Stora Karlsö. Notera de tidstypiska kläderna! Vi kom i kontakt med fotografen via en observation han lagt ut om häckande sillgrisslor på Artportalen.

Sillgrisslorna vid Stornasar juni 2015. Notera att kolonin har spritt sig på flera ställen jämfört med de tidigare bilderna.

Kolonin är nu också på spridning nere på stranden nedanför fågelberget. Foto: Aron Hejström.

Just detta fiske expanderade i Östersjön under 1960- och 70-talen, vilket skulle kunna vara en kompletterande förklaring till nedgången. Utfasningen och senare förbudet mot drivgarnsfiske (år 2009), samt minskade halter av miljögifter, tillsammans med stor fisktillgång förklarar sannolikt den starka populationsökning som fortfarande pågår.

Vi vet sedan tidigare att sillgrisslor och andra havsfåglar kan vara indikatorer på förändringar under vattenytan. Men för att få svaren krävs ofta idoga forskningsinsatser som spänner över flera årtionden. Den här studien visar att en kombination av djuplodande forskning kompletterad med hjälp från den engagerade allmänheten kan bli ett oslagbart sätt att förstå långsiktiga skeenden i naturen, kopplade till olika omvärldsfaktorer. Utan turistverksamheten på Stora Karlsö skulle denna studie aldrig ha kunnat genomföras.

Vi är fortsatt intresserade av att utöka vår bildbank med äldre Karlsöbilder, och alla som har något ytterligare att bidra med är välkomna att höra av sig! Slutligen vill vi självklart tacka alla de som med sina bilder bidragit till denna studie. Detta är en något omarbetad version av en artikel som publicerades i Flora och Fauna nummer 1/2016. I denna finns också en lista över samtliga bidragande fotografer. Den vetenskapliga publikationen som ligger till grund för detta publicerades i mars i tidskriften Current Biology.

Jonas Hentati-Sundberg

Disputerad vid Stockholm Resilience Centre

på Stockholms Universitet,

för närvarande på Institutionen för akvatiska resurser vid SLU i Lysekil.

E-post: jonas.sundberg@slu.se,

tel. 073-938 79 69